

УДК 341.322(=161.1):355.48(477:47)

БОМБАРДУВАННЯ РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ: ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН ТА ДОЛІ ЖЕРТВ

Сергій АДАМОВИЧ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра теорії та історії держави і права,
вул. Шевченка, 44 а, 76000, м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: sergey.adamovych@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.38.130-138
ORCID: 0000-0003-4236-741X

У статті автор детально проаналізував бомбардування росіянами Маріупольського драматичного театру на початку широкомасштабного військового вторгнення у 2022 р. і його наслідки. Дослідником визначено причини перетворення театру на притулок для біженців, реконструйовано перебування цивільних у приміщенні драматичного театру, організацію роботи волонтерського центру. Автор кваліфікував обстріл росіянами приміщення закладу культури як воєнний злочин. Подано характеристики військових засобів ураження, оцінено людські втрати та масштаби руйнувань, а також описано спроби врятувати постраждалих після бомбардування.

У статті також простежується доля жертв бомбардування і подальше існування творчого колективу театру. Жертви обстрілу зазнали матеріальних втрат, фізичного та морального насилля зі сторони російських військових та офіційних осіб, пройшли через фільтраційні табори. Водночас російська окупаційна влада цинічно проводила біля руїн театру масові заходи і розпочала для приховання доказів злочину фіктивну відбудову театру.

Доля жертв обстрілу Маріупольського драматичного театру є яскравим прикладом того, що російські війська вчиняють воєнні злочини, а державна політика Росії спрямована на вчинення геноциду проти українців. Автор вважає, що міжнародна спільнота повинна домогтися притягнення винних до кримінальної відповідальності за злочини в м. Маріуполі.

Ключові слова: свідчення воєнних злочинів росіян, бомбардування драматичного театру Маріуполя, геноцид проти українців, військова агресія росіян, обстріли цивільної інфраструктури, фільтраційні табори, притягнення до кримінальної відповідальності.

Постановка проблеми. Російська Федерація проігнорувала всі існуючі міжнародно-правові норми зі збереження миру у світі й у 2022 р. розгорнула небачене за масштабами з часів Другої світової війни кровопролитне вторгнення в Україну, що супроводжується численними воєнними злочинами, злочинами проти людяності та фактично є актом геноциду.

Одним з епіцентрів військового протистояння на початку вторгнення у 2022 р. стали бої за Маріуполь. Фактично, Рада ООН з прав людини повідомила, що Маріуполь був найсмертоноснішим місцем в Україні з кінця лютого до квітня 2022 р.¹

Російські війська ставили собі за ціль не лише захоплення міста, а й розправу над його мешканцями – як такими, які не дозволили росіянам захопити місто ще на початку війни Росії проти України у 2014 р. Задля цього росіяни широко застосовували обстріли цивільної інфраструктури, позбавляли людей джерел харчування, води та медикаментів. До мешканців міста, які потрапили під контроль росіян, застосовували незаконне утримання в неволі, тортури, фільтраційні заходи, їх позбавляли власності, знущалися над їхньою гідністю. Для переслідування достатньо було хоч якоїсь української національної самоідентифікації з боку маріупольців².

¹ Fox A. C. The Russo-Ukrainian War and the Principles of Urban Operations. *Small wars journal*. URL: <https://smallwarsjournal.com/2022/11/11/russo-ukrainian-war-and-principles-urban-operations/>.

² Адамович С. Знищення російськими військами міста Маріуполь зі свідчень внутрішньо переміщених осіб та відкритих джерел. *Українці і їх сусіди на przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne*. Tom IV. Słupsk ; Warszawa : Ukraińskie Towarzystwo Historyczne w Polsce, Akademia Pomorska w Słupsku, 2024. S. 339.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідник з Університету Редінга А. С. Фокс на прикладі облоги Маріуполя проаналізував сучасну війну в урбаністичних середовищах³. К. Люнгквіст назвав військові дії росіян в містах урбіцидом⁴. Перебіг військових дій в місті проаналізовано в статті іспанського дослідника І. Ф. Р. Гарсії⁵.

На думку німецького вченого О. Лухтерхандта, мешканці Маріуполя зазнавали нападів, які мають як об'єктивні, так і суб'єктивні елементи геноциду⁶. Дослідниця А. Глогowska-Бальцержак проаналізувала масові депортації з Маріуполя, які були проведені російською владою⁷. Водночас з'явилася публікація індонезійських учених Ц. П. Йонанді та С. Х. Левіанді, які, не покликаючись на джерела, дозволили собі урівняти агресора і жертву та стверджували, що «обидві сторони зробили багато для того, щоб наблизити війну до цивільного населення та позбавити гуманітарні групи доступу до нього, розгортали військову інфраструктуру поблизу житлових районів та відмовляли в доступі до допомоги та в евакуації»⁸.

Дослідниця Антимайдану, «Російської весни», проукраїнської мобілізації у Маріуполі Г. Йостікова, попри спроби виправдати поведінку проросійської меншини міста, змушена була визнати, що «навіть місцеві жителі, які відверто підтримували зовнішню політику Путіна та проголосували на референдумі 11 травня за незалежність Донецької та Луганської областей... відчували себе зрадженими Росією, коли вона перетнула кордон з Донбасом»⁹.

Дослідження злочинів російських військових і державної влади під час боїв за місто та наступної окупації м. Маріуполя на основі опитувань жертв/свідків та даних з відкритих джерел проведене в публікації С. Адамовича¹⁰. У статті Ч. Голсомбека використано звіти про жакливі події, що відбулися в Маріуполі в березні та квітні 2022 р., щоб обговорити війну в Україні та руйнівний вплив війни на мову і спільний сенс¹¹.

Неурядовими організаціями підготовлено кілька звітів, які фокусуються на бомбардуванні театру. Так, у звіті Європейського Центру Конституційних Прав і Прав Людини зроблено висновок, що атака на Маріупольський драмтеатр, найімовірніше, є російським воєнним злочином, цілеспрямованою атакою на цивільний об'єкт і цивільних, які знаходилися в театрі¹². Окремий аналіз обстрілу театру здійснили у своїх звітах неурядові організації Human Rights Watch та Amnesty International¹³. Центр просторових технологій у співпраці з Forensis та Forensic Architecture підготували проєкт «Маріупольський драмтеатр. Просторовий архів», де

³ Fox A. C. The Russo-Ukrainian War and the Principles of Urban Operations. *Small wars journal*. URL: <https://smallwarsjournal.com/2022/11/11/russo-ukrainian-war-and-principles-urban-operations/>.

⁴ Ljungkvist K. A new horizon in urban warfare in Ukraine? *Scandinavian Journal of Military Studies*. 2022. № 5 (1). P. 96.

⁵ Garcia J. F. R. Batalla urbana por Mariupol. *Atenea: Revista de la Asociación Española de Historia Militar*. 2024. 2(2). 49–71.

⁶ Luchterhandt O. Völkermord in Mariupol' Russlands Kriegsführung in der Ukraine. *Osteuropa*. 2022. Vol. 72. Iss. 1–3. P. 65–85.

⁷ Głogowska-Balcerzak A. Accountability for the crimes against civilians committed during the armed conflict in Ukraine. *Acta Universitatis Lodziana. Folia Iuridica*. 2024. 106. P. 111–129.

⁸ Yonandi C P., Lewiandy S. H. Civilian Endangerment and Human Shield Tactics in the Siege of Mariupol. *Journal of Law, Politics and Humanities*. 2024. 5(2). P. 766.

⁹ Josticova H. Mariupol 2013–2022: Stories of Mobilization and Resistance. Published by: Central European University Press. 2024. P. 181.

¹⁰ Адамович С. Знищення російськими військами міста Маріуполь...

¹¹ Холсомбек К. Три сцени з України: війна, мова і правосуддя. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2024. № 20 (1). С. 74–79.

¹² The Attack on the Mariupol Drama Theater – A Legal Assessment. Berlin, January. 2024. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://theater.spatialtech.info/reports/CST-ECCHR%20Mariupol%20Theater.pdf>.

¹³ Human Rights Watch. Our City Was Gone. Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. United States. 2024. URL: <https://www.hrw.org/feature/russiaukraine-war-mariupol/report>; Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>.

проаналізовано фотографії, відеозаписи, дописи у соціальних мережах; були створені чисельні 3D моделі будівель та проведено інтерв'ю зі свідками¹⁴.

Однак на сьогодні немає комплексних наукових публікацій, що відтворюють події стосовно обстрілу драматичного театру в місті, кваліфікують дії російських військових і досліджують долі жертв російського бомбардування.

Метою статті є аналіз злочинних дій, вчинених російськими військовими під час обстрілу Маріупольського драматичного театру (офіційна назва – Донецький академічний обласний драматичний театр) 16 березня 2022 р., наслідків обстрілу та спроба реконструкції подій через свідчення їхніх очевидців.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що Маріуполь зіштовхнувся з російською військовою агресією ще 2014 р., коли місто намагалися контролювати проросійські бойовики під керівництвом російських спецслужб. Після того 24 січня 2015 р. російські військові здійснили артилерійські обстріли житлових кварталів Маріуполя. Тоді загинула 31 людина, а постраждалих було понад 100¹⁵. Процвітаюче місто, що не здалося росіянам, стало однією з основних цілей для знищення росіянами і на початку широкомасштабної війни 2022 р. Дії російських військових під керівництвом свого військово-політичного керівництва в Маріуполі дають підстави, на яких міжнародна спільнота може визнати Росію країною-терористом, а дії її військових на території України – злочинами проти людяності¹⁶.

«Моє місто повністю знищене» – сказала одна з біженок із міста¹⁷. У перші дні війни містяни ще виходили на роботу. А далі авіабомби скидали на місто, обстрілювали з РСЗВ, артилерією, у ньому була гуманітарна катастрофа¹⁸. Вперше за десятиліття сили подібного розміру та з сучасним військовим спорядженням зіткнулися у великому міському середовищі, застосовуючи бойові дії високої інтенсивності¹⁹.

М. Лукіянчук зауважував, що «вогневі удари росіян були ніякі не точкові, а куди попало, туди попало...»²⁰. І. Снабинська згадує, що в результаті влучання ракети в її будинок на вул. Шопена і його повного вигорання, «люди навіть не змогли зразу усвідомити, що з ними відбувається»²¹. О. Головчак описує, що «бомбили за графіком... просто житлові будинки. Люди гинули від бомбардувань прямо в підвалах... З кожним днем перерви між бомбардуваннями ставали все меншими»²².

Як стверджують свідки, одразу зросли ціни на продукти харчування. Спочатку все розкуповувалося, а за два дні і магазини, і аптеки закрилися²³. На оптовому ринку ще можна було купити трохи продуктів, але потім його теж обстріляли²⁴. Водночас гуманітарної допомоги майже не надходило.

Люди готували на вогнищах, чоловіки ловили голубів. Ті, кому вдалося виїхати з міста, повідомляли тим, які залишилися, щоб вони зламували їхні квартири і забирали продукти.

¹⁴ Маріупольський драмтеатр. Просторовий архів. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk>.

¹⁵ Янковський О. Обстріл «Східного». Як Маріуполь «прозрів» від «русского мира». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-obstril-rokovyny/31670318.html>.

¹⁶ Adamovych S., Mykityn Y., Prystach L., Savetchuk N & Kozych I. Prospects for Punishing Citizens of the Russian Federation for War Crimes in Ukraine in 2014–2022. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15. № 02. P. 238.

¹⁷ Рапіна Ю. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 31.03.2023. *Архів Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника* (далі – *Архів ННЮІ ПНУ*).

¹⁸ Проніна Є. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 11.05.2022 *Архів ННЮІ ПНУ*.

¹⁹ García J. F. R. Batalla urbana por Mariupol. *Atenea: Revista de la Asociación Española de Historia Militar*. 2024. 2(2). P. 66.

²⁰ Лукіянчук М. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 25.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²¹ Снабинська І. м. Маріуполь Донецької обл. Опитано свідка 18.11.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²² Головчак О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 12.05.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²³ Пижова К. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 08.02.2023. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²⁴ Головчак О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 12.05.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

Українські військові роздавали людям їжу, іншої гуманітарної допомоги не було, а замість води використовували сніг і рідину з труб²⁵. Поранених не пускали в лікарні, бо там не було місця²⁶.

Мешканці сиділи в підвалах і під обстрілами вибігали за їжею. Були сім'ї навіть з місячними дітьми. Замість підлоги в підвалах була суцільна пилюка, ні туалету, ні їжі²⁷. Через постійне перебування в таких умовах малі діти похворіли. Мертвих людей ховали у дворах, бо не могли добратися до цвинтарів, а в плящі залишали дані про вбитого²⁸. За словами О. Туманова «...ховали людей біля під'їзду, трупи завернули і в ямку, 5 хвилин на похорони, доки немає обстрілу»²⁹. Є. Богданова ще пригадує, що «мертвих людей замотували у одяг, щоб собаки не погризли»³⁰.

Українське радіо, яке було єдиним зв'язком, блокувалося, працювало тільки радіо так званої Донецької народної республіки (ДНР) із закликами здаватися. Одним із засобів боротьби ворога з містянами стало цілеспрямоване знищення джерел води³¹. М. Ченцов згадує, що «вода була на вагу золота, її набирали з калюж»³².

Російські військові всіляко знущалися з маріупольців, займалися мародерством. Після потрапляння до рук росіян мешканці міста проходили процедуру принизливої фільтрації³³. Російські військові сили насильно депортували щонайменше 15 000 громадян України з Маріуполя до Росії³⁴.

Окремою проблемою став виїзд з міста на контрольовану Україною територію. Н. Турська розказує про втечу її родини з міста: «...пішком йшли, а потім попутками, бомби падали, а ми йшли, не було води, люди вмирили від обезводнення»³⁵. У родини Іванових під час виїзду аж на 22 російських блокпостах дуже прискіпливо перевіряли багаж, переглядали телефон і навіть видалені файли, лазили по запитах, у фейсбуці³⁶. Часто росіяни вимагали від біженців гроші на блокпостах, забирали автомобілі. Сім'я Туманових згадує, що на блокпостах злі й голодні солдати «чоловіків роздягали, щоб подивитися татуювання, а при слові "Азов" трусилися, просили горілку, сигарети, солярку продавали»³⁷.

Одним з найодіозніших злочинів росіян у Маріуполі стало бомбардування драматичного театру, що був прихистком для сотень маріупольців, які втратили житло, не мали продовольства, потребували медичної допомоги тощо. Відзначимо, що місцем перебування маріупольців, які страждали від обстрілів, стали також філармонія і міський палац культури «Чайка». Територію біля цих закладів росіяни обстрілювали, незважаючи на присутність цивільних³⁸.

25 лютого 2022 р. драмтеатр опинився в переліку міськради як додаткове укриття, що функціонувало лише під час повітряної тривоги³⁹. Цивільне населення почало ховатися в театрі з 27 лютого⁴⁰. Кількість людей у приміщенні суттєво збільшилася 5 березня, коли драмтеатр був включений до трьох ключових центрів збору для евакуації. Росія зірвала домовленості про режим тиші, проте через обстріли більшість людей залишилися в театрі. Кількість біженців зростала ще й тому, що їх часто скеровували зі зруйнованих будинків працівники рятувальних

²⁵ Караулова О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²⁶ Туманов О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²⁷ Пижова К. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 08.02.2023. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²⁸ Лукіянчук М. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 25.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

²⁹ Туманов О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³⁰ Богданова Є. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 29.06.2023. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³¹ Адамович С. Знищення російськими військами міста Маріуполь ... С. 334.

³² Ченцов М. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 28.04.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³³ Адамович С. Знищення російськими військами міста Маріуполь ... С. 335.

³⁴ Głogowska-Balcerzak A. Accountability for the crimes against civilians committed during the armed conflict in Ukraine. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*. 2024. № 106. P. 118.

³⁵ Турська Н. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 04.05.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³⁶ Іванова О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 22.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³⁷ Туманов О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 24.03.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³⁸ Головачок О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 12.05.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

³⁹ Рибак К. Місто в театрі. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk#essays>.

⁴⁰ Human Rights Watch. Our City Was Gone. Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. United States. 2024. URL: <https://www.hrw.org/feature/russiaukraine-war-mariupol/report>.

служб. Окрім цього, після обстрілу пологового будинку 9 березня 2022 р. комунальні служби та поліція перевезли до театру вагітних і родини з новонародженими дітьми⁴¹.

Приблизно з 5 березня центр Маріуполя поблизу театру почав піддаватися інтенсивним обстрілам та іншим атакам. Орієнтовно до 10 березня біля театру переховувалося до 1 500 людей, які отримували допомогу від українських солдатів та добровольців⁴².

Багато маріупольців залишалися в драмтеатрі ще й тому, що там людям активно допомагали волонтери⁴³. Люди пробували самостійно евакуюватися, але лише 14 березня російська сторона вперше почала випускати з міста цивільні авто. Тому вже 15 березня приблизно половина людей які перебували в театрі, змогла залишити будівлю⁴⁴.

Біля будівлі нанесли білою фарбою величезний напис російською мовою «Діти», щоб його можна було побачити з літаків. Театр був чітко розпізнаваний як цивільний об'єкт, можливо – більше, ніж будь-яке інше місце в місті⁴⁵.

Для забезпечення потреб біженців частина співробітників театру разом із місцевими, що шукали тут прихистку, сформували волонтерську групу з 40–70 людей. Комунальники та поліція за можливості підвозили воду до театру, але через відсутність централізованого водопостачання її все одно було недостатньо для забезпечення людей. Ті, хто переховувалися в театрі, були змушені пити воду з технічного колодязя біля польової кухні⁴⁶.

Про побут у драмтеатрі згадує К. Пижова: «Комендантом в приміщенні була художник з освітлення театру Є. Забогонська-Афендікова, яка багатьом людям допомогла. В приміщенні були і одинокі, був дідусь, що після операції потребував кисню і мучився. Діти, попри війну, все одно гралися, а дорослі боялися за них, бо вікна високі і могли осколки залетіти. Присутні розбирали стільці, щоб можна було на них спати, довжелезними були черги на отримання води. Піднімав усім настрій чоловік з папужкою, що давав дітям погратися з пташкою і цим підтримував їм настрій. Військові приїжджали лише раз – знімали відео, що багато цивільних, і привезли допомогу»⁴⁷.

Жоден із 28 людей, які вижили після нападу та з якими спілкувалася Amnesty International, не надав Amnesty будь-якої інформації, яка вказувала б на те, що українські військові використовували театр як базу для операцій, місце для зберігання зброї або початку атак⁴⁸.

Однак 16 березня 2022 р. близько 10 ранку російські військові завдали по театру авіаудару. До кінця не відомо, скільки людей ховалися в драмтеатрі в момент удару. Місцева влада та свідки кажуть про 1 000–1 200 осіб⁴⁹. За підрахунками Центру просторових технологій, на момент удару в драмтеатрі перебувала щонайменше 1000 цивільних, які, попри появу гуманітарного коридору з міста, продовжували сходитися до будинку театру⁵⁰. Amnesty International вважає, що в театрі та навколо нього на момент удару було від 300 до понад 1 000 людей⁵¹.

⁴¹ Рибак К. Місто в театрі. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk#essays>.

⁴² Human Rights Watch. Our City Was Gone. Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. United States. 2024. URL: <https://www.hrw.org/feature/russiaukraine-war-mariupol/report>.

⁴³ Кошелева Н. І в той момент стався «вибух»: нові свідчення про російський авіаудар по драмтеатру у Маріуполі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-dramteatr-mariupol-rokovyny-aviaudaru/33348707.html>.

⁴⁴ Рибак К. Російський авіаудар. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/russian-airstrike>.

⁴⁵ Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>.

⁴⁶ Рибак К. Місто в театрі. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk#essays>.

⁴⁷ Пижова К. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 08.02.2023. *Архів ННІОІ ПНУ*.

⁴⁸ Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>.

⁴⁹ Кошелева Н. І в той момент стався «вибух»...

⁵⁰ Рибак К. Російський авіаудар. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/russian-airstrike>.

⁵¹ Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>.

К. Пижова згадує, що був перепис людей, які знаходилися в приміщенні⁵², але він був втрачений під час бомбардування⁵³.

Свідчення очевидців і експертний аналіз вказують на те, що удару завдав російський літак з однією або двома 500-кілограмовими бомбами⁵⁴. Згідно зі звітом Г. Коллета, вибух керованої авіабомби, еквівалентної понад 114 кг тротилу, стався безпосередньо в просторі театральної сцени. Оскільки театр розташований на відкритій місцевості й у радіусі 100 м немає інших помітних споруд, його слід вважати ізольованою ціллю, це вказує на навмисне таргетування театру російськими військами⁵⁵.

Є. Фатєєва згадує, що «прокинулися, як зазвичай почали нашу ранкову рутину, поїли й хотіли піти вмитися.. на другому поверсі. Хотіли піднятися, але за якихось обставин, не знаю, що нас затримало, ми вирішили продовжити далі їсти. І в той момент стався вибух. Ми всі були внизу в укритті театру: я, хлопець і моя мама. Так, це було дуже гучно. Таке відчуття, ніби як все підстрибнуло»⁵⁶.

Попри загальну паніку та травми, чимало людей залишалися на місці атаки і допомагали діставати постраждалих з-під завалів. Відчуття відчаю та повного безсилля описують багато свідків, бо не могли допомагати через велику вагу і розмір уламків, відсутність будівельної техніки та страх повторної атаки на будівлю. Майже одразу після удару в театрі зайнялася пожежа. Пожежники в тепловідбивних костюмах змогли допомогти людям дістати з театру поранених та залишки ліків із медпункту. Але без доступу до води загасити пожежу було неможливо, що ускладнювало рятувальні роботи. Частина поранених загинула через неможливість вчасно отримати медичну допомогу⁵⁷.

Ю. Марухненко, яка орендувала квартиру поряд з театром, мала під рукою повний комплект першої допомоги, але зіткнулася з проблемами, з якими не могла впоратися: кінцівки, неприкріплені до жодних тіл, тіла без кінцівок, кістки, що стирчали. Саме ці люди померли або на місці, або через кілька днів у місті, де майже не працювали лікарні⁵⁸.

Щодо кількості загиблих від вибуху бомб, то називають цифри від 14 осіб (офіційна російська позиція) до 800 осіб. Human Rights Watch ідентифікувала щонайменше 15 людей, які загинули⁵⁹. Дані Associated Press вказують на щонайменше 600 загиблих у результаті обстрілу⁶⁰. Але ймовірно, що з певною мірою достовірності назвати число жертв бомбардування театру ми зможемо лише після деокупації і проведення ретельного розслідування інциденту.

Показовою в контексті трагедії людей з драмтеатру є доля О. Односума, який напередодні війни пережив важку хірургічну операцію і його з хворою дружиною перевезли волонтери в театр. За день до авіаційного удару волонтерка порадила родині спуститися на перший поверх, бо там безпечніше. Це врятувало Односумам життя. Його з дружиною оглушених витягнули з-під завалів волонтери, і вони опинилися в Маріупольському технічному ліцеї. 24 квітня ліцей захопили війська ДНР, які 4 дні тримали людей без їжі та води»⁶¹.

28 квітня 2022 р. було годування людей на камери російських журналістів. Далі військові ДНР вивезли родину Односума разом з іншими цивільними у фільтраційний табір до с. Нікольське, де через травму ноги свідок 26 днів перебував у госпіталі, куди звозили поранених військових ДНР. Потім родину росіяни повезли в Ростовську область, а хотіли доправити в Тюмень чи

⁵² Пижова К. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 08.02.2023. *Архів ННІОІ ПНУ*.

⁵³ Рибак К. Місто в театрі. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk#essays>.

⁵⁴ Правова оцінка. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/reports/legal-assessment>.

⁵⁵ Collet G. Explosion analysis. URL: <https://theater.spatialtech.info/en/reports/explosion-analysis>.

⁵⁶ Кошелева Н. І в той момент стався «вибух»...

⁵⁷ Рибак К. Російський авіаудар. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/russian-airstrike>.

⁵⁸ Hinnant L. AP evidence points to 600 dead in Mariupol theater airstrike. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>.

⁵⁹ Human Rights Watch. Our City Was Gone. Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. United States. 2024. URL: <https://www.hrw.org/feature/russiaukraine-war-mariupol/report>.

⁶⁰ Hinnant L. AP evidence points to 600 dead in Mariupol theater airstrike. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>.

⁶¹ Односум О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 18.11.2022. *Архів ННІОІ ПНУ*.

Хабаровськ. Але Односумам вдалося з Ростова виїхати в Макіївку, далі завдяки дочці родину за великі гроші вивезли через країни Балтії до Варшави, потім Олександр опинився в Україні⁶².

Відзначимо, що після здобуття повного контролю над містом росіяни проводять фіктивні заходи з відновлення інфраструктури і приховують докази злочинів. Зі слів Л. Вандишевої, рашисти після окупації навіть не намагалися відновлювати знищені райони, а доруйнували їх: «Бульдозери зносять все під фундамент, натомість будують нові будинки для життя на сільськогосподарських землях за містом»⁶³. За наявною інформацією, після того як «ДНР» і російські екстрені служби отримали доступ до театру, вони розбили територію бульдозером і вилучили тіла без ідентифікації жертв⁶⁴.

Так званий «начальник слідчого управління генеральної прокуратури ДНР» О. Куцурубенко озвучив офіційну версію окупантів щодо подій у театрі. Він заявив, що всередині будівлі детонувала вибухівка. Щоб ця заява відповідала дійсності, українським військовим потрібно було б розмістити та підірвати принаймні 400–800 кг вибухівки всередині театру на сцені або над нею. Однак ніхто зі свідків не повідомляв про таку військову активність у залі чи деінде в театрі⁶⁵.

У червні 2022 р. влада Санкт-Петербурга оголосила Маріуполь містом-побратимом і розпочала «відновлення» будівлі театру, під час якого разом з будівельним сміттям вивозили рештки загиблих людей⁶⁶. 10 вересня 2022 р., на 79-ту річницю звільнення Маріуполя від «німецько-фашистських» загарбників під час Другої світової війни, проросійський окупаційний режим влаштував на руїнах театру концерт. По-перше, подія була засобом індоктринації жителів щодо нового статусу Маріуполя як «руського города», а по-друге – матеріалом для створення телевізійного контенту для пропаганди⁶⁷.

Частина трупи маріупольського театру лишилася в місті. Окупаційна адміністрація перейменувала установу на «Маріупольський республіканський академічний російський драматичний театр». Натомість релокований колектив театру виступає в Ужгороді на сцені театру ляльок⁶⁸. Водночас, як свідчить режисер театру А. Левченко, ситуація з театром невтішна, бо 70 % трупи залишилося в Маріуполі й театр в Ужгороді фактично не функціонує⁶⁹.

Висновки. Свідчення мешканців Маріуполя згідно з трактуванням Римського статуту Міжнародного кримінального суду⁷⁰ дозволяють стверджувати, що дії російських військових та окупаційної адміністрації були спрямовані на геноцид проти українців. Одним з найогидніших з точки зору моралі воєнних злочинів став обстріл драмтеатру, оскільки росіяни не могли не знати про перебування там беззахисних цивільних осіб.

Доля жертв бомбардування драматичного театру Маріуполя росіянами є яскравим прикладом того, що російські війська масово вчиняють воєнні злочини, а державна політика цієї країни спрямована на знищення українців як нації, тобто підпадає під визначення геноциду. Безумовно, що міжнародна спільнота повинна домогтися притягнення винних до кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні загалом і в м. Маріуполі зокрема. Треба пам'ятати, що ці злочини не підлягають строку давності, і, як показав досвід судового переслідування лідерів іракського владного режиму за воєнні злочини під час ірано-іракської війни, покарання міжнародних злочинців відбудеться незважаючи на терміни давності⁷¹.

⁶² Односум О. м. Маріуполь Донецької області. Опитано свідка 18.11.2022. *Архів ННЮІ ПНУ*.

⁶³ Вандишева Л. м. Харків Харківської області. Опитано свідка 29.06.2023. *Архів ННЮІ ПНУ*.

⁶⁴ Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/>.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Кошелева Н. І в той момент стався «вибух»...

⁶⁷ Матвієнко С. Середовище терору. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/terror-environment>.

⁶⁸ Кошелева Н. І в той момент стався «вибух»...

⁶⁹ Левченко А. м. Ужгород Закарпатської області. Опитано свідка 23.05.2025. *Архів ННЮІ ПНУ*.

⁷⁰ Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text/.

⁷¹ Ghorishi S., Niavarani S., Zamani S. Non-applicability of Prescription to War Crimes during Iraq's War against Iran. *Journal of politics and law*. 2008. Vol. 9 (5). P. 75.

Перспективи подальших розвідок цього питання. Опрацьовані автором свідчення і дані відкритих джерел про обстріл театру в Маріуполі та вчинені росіянами воєнні злочини в місті будуть доповнюватися новими спогадами очевидців і науковими напрацюваннями для подальшого дослідження злочинів росіян, які були вчинені під час захоплення м. Маріуполя та діяльності в місті окупаційного режиму.

**THE BOMBING OF THE MARIUPOL DRAMA THEATER BY RUSSIAN FORCES:
A WAR CRIME AND THE FATES OF THE VICTIMS**

SERGII ADAMOVYCH

*Vasyl" Stefanyk Carpathian National University,
Department of Theory and History of State and Law,
44 a, Shevchenko St., 76000, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: sergey.adamovych@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4236-741X*

Summary

The author of the article outlines the process of the russian military's capture of the city of Mariupol at the onset of the large-scale invasion in 2022 and provides a detailed analysis of the bombing of the Mariupol Drama Theater and its consequences. The researcher identifies the reasons why the theater became a shelter for refugees and reconstructs the process of civilians gathering in the theater building, their living conditions, and the organization of a volunteer center. It is established that there were no military personnel or police present inside the theater, which leads the author to classify the russian strike on the cultural site as a war crime.

The article provides characteristics of the weapons used in the attack, assesses the human casualties and the scale of destruction, and describes efforts to rescue those affected after the bombing.

The researcher argues that the russian forces aimed not only to capture Mariupol but also to carry out a demonstrative massacre of its residents as punishment for rejecting the pro-russian orientation back in 2014 – an intention clearly illustrated by the bombing of a theater filled with civilians.

The article also traces the fates of the bombing victims and the subsequent fate of the theater's creative team. Victims suffered material losses, physical and psychological abuse by russian troops and officials, and endured filtration camps. Meanwhile, the russian occupation authorities cynically held public events near the theater ruins and launched a fake reconstruction effort to conceal evidence of the crime.

The fate of the victims of the Mariupol Drama Theater bombing serves as a vivid example of the widespread war crimes committed by russian forces and of russia's state policy aimed at destroying Ukrainians as a nation – thus meeting the definition of genocide. The author believes that the international community must ensure that those responsible for the crimes committed in Mariupol are brought to justice.

Key words: *evidence of russian war crimes, bombing of the Mariupol Drama Theater, genocide against Ukrainians, russian military aggression, attacks on civilian infrastructure, filtration camps, criminal accountability.*

REFERENCES

Adamovych, S., Mykytyn, Y., Prystach, L., Savetchuk, N., Kozych, I. (2023). Prospects for Punishing Citizens of the Russian Federation for War Crimes in Ukraine in 2014–2022. *Pakistan Journal of Criminology*, vol. 15, no. 02, pp. 227–242 (in English).

Adamovych, S. (2024). Znyshchennia rosiiskymy viiskamy mista Mariupol zi svidchen vnutrishno peremishchenykh osib ta vidkrytykh dzherel [Destruction of the city of Mariupol by Russian troops based on testimonies of internally displaced persons and open sources]. *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne*. Słupsk – Warszawa: Ukraińskie Towarzystwo Historyczne w Polsce, Akademia Pomorska w Słupsku, vol. IV, pp. 329–342 (in Ukrainian).

Arkhiv Navchal"no-naukovoho yurydychnoho instytutu Prykarpats"koho natsional"noho universytetu imeni Vasylya Stefanyka [Archive Educational and Scientific Legal Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University] (in Ukrainian).

The Attack on the Mariupol Drama Theater – A Legal Assessment. (2024). Berlin, January. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/https://theater.spatialtech.info/reports/CST-ECCHR%20Mariupol%20Theater.pdf> (in English).

Collet, G. Explosion analysis. URL: <https://theater.spatialtech.info/en/reports/explosion-analysis> (in English).

- Fox, A. C. (2022) The Russo-Ukrainian War and the Principles of Urban Operations. *Small wars journal*. URL: <https://smallwarsjournal.com/2022/11/11/russo-ukrainian-war-and-principles-urban-operations/> (in English).
- García, J. F. R. (2024). Batalla urbana por Mariupol [Urban battle for Mariupol]. *Atenea: Revista de la Asociación Española de Historia Militar*, no. 2 (2), pp. 49–71. DOI: <https://doi.org/10.61926/ra.v2.i2.53> (in Spanish).
- Ghorishi, S., Niavarani S. & Zamani S. (2008). Non-applicability of Prescription to War Crimes during Iraq's war against Iran. *Journal of politics and law*, vol. 9 (5). DOI: <https://doi.org/10.5539/jpl.v9n5p65> (in English).
- Głogowska-Balcerzak, A. (2024). Accountability for the crimes against civilians committed during the armed conflict in Ukraine. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*, 106, pp. 111-129. DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-6069.106.07> (in English).
- Hinnant, L. AP evidence points to 600 dead in Mariupol theater airstrike. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1> (in English).
- Josticova, H. (2024) Mariupol 2013–2022: Stories of Mobilization and Resistance. Published by: Central European University Press, 224. DOI: <https://doi.org/10.7829/jj.13703124> (in English).
- Human Rights Watch. (2024). Our City Was Gone. Russia's Devastation of Mariupol, Ukraine. United States. URL: <https://www.hrw.org/feature/russiaukraine-war-mariupol/report> (in English).
- Kholsombek, K. (2024). Try stseny z Ukrainy: viina, mova i pravosuddia [Three Scenes from Ukraine: War, Language, and Justice]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, no. 20(1), pp. 74–79. DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.20\(1\).2024.306906](https://doi.org/10.31500/1992-5514.20(1).2024.306906) (in Ukrainian).
- Kosheliyeva, N. I v toi moment stavsia «vybukh»: novi svidchennia pro rosiiskyi aviaudar po dramteatru u Mariupoli [And at that moment there was an «explosion»: new evidence of a Russian airstrike on a drama theater in Mariupol]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-dramteatr-mariupol-rokovyny-aviaudaru/33348707.html> (in Ukrainian).
- Luchterhandt, O. (2022). Völkermord in Mariupol' Russlands Kriegsführung in der Ukraine [Genocide in Mariupol' The Russian Way of War in Ukraine]. *Osteuropa*, vol. 72, iss. 1-3, pp. 65-85 (in German).
- Ljungkvist, K. (2022). A new horizon in urban warfare in Ukraine? *Scandinavian Journal of Military Studies*, 5 (1), pp. 91–98.
- Mariupolskyi dramteatr. Prostorovyi arkhiv [Mariupol Drama Theater. Spatial Archive]. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk> (in Ukrainian).
- Matviienko, S. Seredovyshche teroru [Environment of terror]. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/terror-environment> (in Ukrainian).
- Pravova otsinka [Legal assessment] Правова оцінка. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/reports/legal-assessment> (in Ukrainian).
- Rybak, K. Misto v teatri [City in the theater]. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk#essays> (in Ukrainian).
- Rybak, K. Rosiiskyi aviaudar [Russian airstrike]. URL: <https://theater.spatialtech.info/uk/essays/russian-airstrike> (in Ukrainian).
- Rymskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [Rome Statute of the International Criminal Court]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text/ (in Ukrainian).
- Ukraine: «Children»: The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. First published in 2022 by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/> (in English).
- Yankovskyi, O. Obstril «Skhidnoho». Yak Mariupol «prozriv» vid «russkoho myra» [Shelling of «Vostok»: How Mariupol «broke through» the «Russian world»]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-obstril-rokovyny/31670318.html> (in Ukrainian).
- Yonandi, C. P., Lewiandy, S. H. (2024). Civilian Endangerment and Human Shield Tactics in the Siege of Mariupol. *Journal of Law, Politic and Humanities*, 5(2), pp. 766–775. DOI: <https://doi.org/10.38035/jlph.v5i2.948> (in English).